

Aan:
Statenlid R. Zuiker

(i.a.a. de overige Statenleden)

Assen, 13 februari 2024

Ons kenmerk 7/5.2/2024000040

Behandeld door thema Natuur

Onderwerp: Beantwoording schriftelijke vragen ex artikel 41 Reglement van orde
over het doden van wasberen en wasbeerhonden

Geacht Statenlid Zuiker,

In uw brief van 15 januari 2024 stelde u een aantal vragen over het doden van
wasberen en wasbeerhonden. Deze vragen beantwoorden wij als volgt.

Vraag 1

Is de populatie wasberen en wasbeerhonden in Drenthe aan het toenemen?
Zo ja, kan GS ons de waarnemingen en locaties van de afgelopen vijf jaar ver-
strekken?

Antwoord 1

*Het aantal geregistreerde waarnemingen van wasberen en wasbeer-
honden varieert sterk tussen jaren. De wasbeer wordt incidenteel waar-
genomen en er zijn geen aanwijzingen dat de aantallen toenemen en/of
dat deze soort zich in Drenthe voortplant. De wasbeerhond wordt vaker
en in meer gemeenten waargenomen. Terreinbeheerders geven aan dat
het aantal territoria waarin jongen worden geboren langzaam toeneemt.
Dit signaal komt ook uit Overijssel en Friesland. In de tabellen vindt u de
aantallen waarnemingen per gemeente uit de afgelopen vijf jaar.*

Wasbeer	Assen	De Wolden	Emmen	Hoogeveen	Midden-Drenthe	Noordenveld	Tynaarlo	Westerveld	totaal per jaar
2019			3			1	1		5
2020	3		6					1	10
2021		1	3	1	1	2		5	13
2022			1			2		4	7
2023								1	1
totaal per gemeente	3	1	13	1	1	5	1	11	36

Wasbeerhond	Aa en Hunze	Assen	Borger-Odoorn	De Wolden	Emmen	Meppel	Midden-Drenthe	Noordenveld	Tynaarlo	Westerveld	totaal per jaar
2019	2	34		1							37
2020	2	118					15			1	136
2021		129	2		1		10	1	1	2	146
2022		3					2				5
2023	1		3		32	1	5	2		2	46
totaal per gemeente	5	284	5	1	33	1	32	3	1	5	370

Voor meer gedetailleerde verspreidingsgegevens en trends verwijzen wij u graag naar www.verspreidingsatlas.nl/8496176.

Vraag 2

Zijn er de afgelopen 10 jaar in Drenthe onderzoeken geweest naar impact op de biodiversiteit en de risico's op verspreiding van ziektes door wasbeerhonden? Zo ja, kunt u ons deze onderzoeken sturen?

Antwoord 2

De risico's van wasberen en wasbeerhonden in Nederland zijn in 2019 beoordeeld door het Bureau Risicobeoordeling en Onderzoek van de NVWA. Hoewel de wasbeerhond drager van de (voor mensen potentieel dodelijke) vossenlintworm kan zijn draagt de soort, door de geringe aantallen in vergelijking met vossen, nauwelijks bij aan het risico voor de volksgezondheid. Het risico voor de biodiversiteit bestaat vooral uit predatie van amfibieën en bodembroedende weide- en moerasvogels, waardoor beschermde, kwetsbare soorten extra bedreigd worden in hun voortbestaan. Verdere informatie kunt u vinden in de door de NVWA opgestelde en als bijlage 1 toegevoegde risicobeoordeling;

[Risicobeoordelingen soorten | Invasieve exoten | NVWA](#)

Vraag 3

Blijkt uit deze onderzoeken dat de impact en risico's toenemen? Zo nee, wat waren dan de (zwaarwegende) argumenten voor GS om af te stappen van het gedoogbeleid? Graag toelichting.

Antwoord 3

De aan de FBE verstrekte opdracht tot het beheren van wasbeer en wasbeerhond vloeit voort uit de EU-exotenrichtlijn en het in 2022 door ons college vastgestelde Uitvoeringsplan Flora en Fauna. De geleidelijke ontwikkeling van enkele losse territoria tot een aaneengesloten populatie van wasbeerhonden in Noord-Nederland heeft de urgentie vergroot om effectief te gaan beheren en zo Drentse natuurwaarden beter te beschermen.

Vraag 4

Is bij GS bekend bij welke opvangcentra wasberen en wasbeerhonden terecht kunnen? Zo ja, welke opvangcentra zijn dat? Heeft de provincie contact gezocht met deze opvangcentra?

Antwoord 4

Er is contact geweest met Stichting AAP en Almere Jungle over de opvang, maar zij hebben geen ruimte voor extra dieren. Uit interprovinciale contacten is eerder al gebleken dat het aantal opvangplekken in Nederland uitgeput is, zodat opvang niet langer overwogen kan worden.

Vraag 5

Kan GS nadere informatie verstrekken over hoe vaak er meldingen zijn geweest van schade door wasberen? Zo nee, waarom niet?

Antwoord 5

De provincie heeft geen inzicht in eventuele schade door wasberen, omdat er geen voorziening is voor het melden en registreren van dergelijke schade.

Vraag 6

Hoe heeft GS vastgesteld dat het jagen in de nacht op wasberen en wasbeerhonden (met kunstlicht) geen negatieve effecten heeft voor andere (beschermde) diersoorten? Graag toelichting.

Antwoord 6

Negatieve effecten voor andere soorten worden zoveel mogelijk beperkt door duidelijke voorwaarden die zijn opgenomen in de opdracht aan de FBE. Bij beheer in natuurgebieden is een voortoets en nauw overleg met de desbetreffende terreinbeheerder voorgeschreven, zodat ongewenste verstoring en schade wordt voorkomen. Het gebruik van nachtzichtapparatuur is hierbij toegestaan als alternatief voor verstorend kunstlicht.

Vraag 7

In veel landen in Midden- en Noord-Europa is ervaring met het beheer van de wasbeerhond. Hoewel er jaarlijks hoge aantallen wasbeerhonden geschoten worden, is het nergens gelukt om de aantallen wasbeerhonden naar beneden te krijgen door afschot alleen (Stier 2006, Kauhala 2004).

Is GS het met de Partij voor de Dieren eens dat het uitroeien van wasbeerhonden - los van de wenselijkheid en ethische kant ervan - eigenlijk onmogelijk is?

Antwoord 7

Het succes van beheer hangt van veel factoren af. De situatie in Nederland verschilt zodanig van die in andere Europese landen dat het elimineren van alle wasbeerhonden in Nederland als haalbaar wordt ingeschat. Een periode van intensieve bestrijding zal de aantallen zodanig reduceren dat onderlinge uitwisseling en voortplanting beperkt wordt. Het voorkomen van nieuwe aanwas vanuit Duitsland vraagt een blijvende inzet van wildbeheereenheden langs de grens. Door hun inspanningen kan het jaarlijkse aantal gedode dieren aanmerkelijk lager blijven dan in een situatie met een gevestigde populatie en beperkt beheer, zoals in uw voorbeeld uit Midden- en Noord-Europa.

Hoogachtend,

Gedeputeerde Staten van Drenthe,

, voorzitter

, secretaris

Bijlage Risicobeoordelingen soorten | Invasieve exoten | NWWA

Waarnemingen van Wasberen en Wasbeershonden in Drenthe vanaf 2019

Wasbeer	Assen	De Wolden	Emmen	Hoogeveen	Midden-Drenthe	Noordenveld	Tynaarlo	Westerveld	totaal
2019			3			1	1		5
2020	3		6					1	10
2021		1	3	1	1	2		5	13
2022			1			2		4	7
2023								1	1
totaal	3	1	13	1	1	5	1	11	36

Wasbeershond	Aa en Hunze	Assen	Borger-Odoorn	De Wolden	Emmen	Meppel	Midden-Drenthe	Noordenveld	Tynaarlo	Westerveld	totaal
2019	2	34		1							37
2020	2	118					15			1	136
2021		129	2		1		10	1	1	2	146
2022		3					2				5
2023	1		3		32	1	5	2		2	46
totaal	5	284	5	1	33	1	32	3	1	5	370

**Aan:
De Minister van LNV
De Minister van VWS**

**Advies van de directeur bureau Risicobeoordeling
en onderzoek over**

**de risico's voor volksgezondheid en biodiversiteit
door wasbeerhond en wasbeer in Nederland**

**Bureau Risicobeoordeling &
onderzoek**

Catharijnesingel 59
3511 GG Utrecht
Postbus 43006
3540 AA Utrecht
www.nvwa.nl

Contactpersoon

T 088 223 33 33
risicobeoordeling@nvwa.nl

Onze referentie

TRCVWA/2019/7367

Datum

12 december 2019

Aanleiding

De wasbeerhond (*Nyctereutes procyonides*) en de wasbeer (*Procyon lotor*) worden in Nederland steeds vaker waargenomen, met name in het oostelijk en zuidelijk grensgebied. Beide soorten kunnen een risico vormen voor de biodiversiteit. Om deze reden zijn zij na een Europese risicobeoordeling geplaatst op de Unielijst van zorgwekkende invasieve uitheemse soorten die hoort bij de Europese exotenverordening 1143/2014¹.

Beide soorten kunnen ook ziekteverwekkers bij zich dragen die een risico kunnen vormen voor de mens.

Vanwege de toename van de aantallen wasbeerhonden en wasberen in Nederland heeft bureau Risicobeoordeling & onderzoek (BuRO) van de Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit (NVWA) de vraag gesteld welke risico's er zijn voor de biodiversiteit en de volksgezondheid.

Aanpak

Om een beeld te krijgen van de risico's voor biodiversiteit door de wasbeerhond heeft BuRO opdracht verleend aan een consortium van Bureau Mulder-natuurlijk, Altenburg & Wymenga en de Zoogdiervereniging voor een onderzoek naar de verspreiding en ecologie van de wasbeerhond in Nederland. De resultaten staan in het rapport Ecologisch onderzoek & surveillance Wasbeerhond (Mulder et al., 2018).

Om een beeld te krijgen van de risico's voor biodiversiteit door de wasbeer heeft BuRO gebruik gemaakt van een verspreidingsonderzoek dat is verricht in opdracht van de provincie Limburg. De resultaten van dat onderzoek, uitgevoerd door Bionet Natuuronderzoek, staan in het rapport Onderzoek verspreiding wasbeer in grensregio Limburg (Delbroek & Janssen, 2018).

Om een beeld te krijgen van de risico's voor de volksgezondheid heeft BuRO opdracht verleend aan het Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu (RIVM) om onderzoek te verrichten naar het voorkomen van ziekteverwekkers bij wasbeerhond en wasbeer. De resultaten staan in het rapport Zoönotische pathogenen bij de wasbeerhond en wasbeer in Nederland (Maas et al., 2018).

¹ Regulation (EU) No 1143/2014 of the European Parliament and of the Council of 22 October 2014 on the prevention and management of the introduction and spread of invasive alien species. OJ L 317, 4.11.2014, p. 35-55.

Naast deze drie onderzoeken zijn voor dit advies aanvullende bronnen geraadpleegd: eerder in opdracht van de NVWA uitgevoerde risicobeoordelingen en verspreidingsonderzoek van wasbeerhond en wasbeer in Nederland, de Europese risicobeoordelingen van wasbeerhond en wasbeer en de RIVM-webpagina's over de betreffende zoönosen. Waar dit voor de interpretatie gewenst was, is van genoemde bronnen ook de onderliggende literatuur geraadpleegd.

Bevindingen

De wasbeerhond:

- Wasbeerhonden zijn schuwe dieren met een grondgebonden leefwijze die enigszins vergelijkbaar is met vossen.
- De soort heeft zich vanuit de voormalige Sovjet-Unie verspreid over Europa. In Duitsland leven nu grote aantallen wasbeerhonden.
- In Nederland is de populatie wasbeerhonden nog klein, maar deze kan snel groeien. Zonder actief beheer zal de wasbeerhond uiteindelijk in grote delen van Nederland voorkomen.
- Door deskundigen wordt ingeschat dat de impact van de wasbeerhond op de natuur gering en lokaal zal zijn: beperkt tot predatie van grondbroedende vogels en op de grond levende dieren.
- In één dode wasbeerhond is *Echinococcus multilocularis* (de vossenlintworm) aangetroffen, in één andere *Trichinella spiralis* (een parasitaire spoelworm). De bacterie *Francisella tularensis*, die de ziekte tularemie kan veroorzaken, is niet aangetroffen.
- Gezien het gedrag van wasbeerhonden zal het risico op besmetting met ziekteverwekkers gering zijn, behalve voor specifieke doelgroepen zoals jagers of natuurbeheerders.
- Een toename van het aantal wasbeerhonden kan de epidemiologie van ziekteverwekkers veranderen. Voor een mens kan een besmetting met *Echinococcus multilocularis* vanwege soms jarenlange onopgemerkte aantasting van organen door de wormpjes ernstige gevolgen hebben.

De wasbeer:

- Wasberen zijn opportunistische alleseters die goed kunnen klimmen en zich geregeld ophouden in de menselijke omgeving.
- De soort heeft zich vanuit Duitsland en Rusland verspreid over centraal Europa. In Duitsland leven nu grote aantallen dieren; enkele populaties leven vlak over de grens in Duitsland in België.
- In Nederland lijkt het aantal wasberen vooral in Limburg sterk toe te nemen. De verwachting is dat hoge dichtheden kunnen worden bereikt in parkachtig gebied met waterlopen in of dichtbij geurbaniseerd gebied.
- Onderzoeksgegevens over mogelijk gevolgen voor biodiversiteit zijn schaars. Op grond van voornamelijk Noordamerikaanse gegevens wordt een effect verwacht door predatie van wasberen op vogels en vogelkolonies, en op kleine zoogdieren.
- Incidenteel is in dode wasberen in Nederland *Baylisascaris procyonis* (een parasitaire spoelworm) aangetroffen.
- Een toename van het aantal wasberen kan de epidemiologie van ziekteverwekkers veranderen. In de Verenigde Staten zijn enkele fatale gevallen bekend door ernstige schade aan het zenuwstelsel als gevolg van een besmetting met *Baylisascaris*.

Antwoord op de vragen

Wat zijn de risico's voor de biodiversiteit gezien de toename van het aantal wasbeerhonden?

Gezien de grondgebonden leefwijze van wasbeerhonden worden de gevolgen op de natuur ingeschat als gering en lokaal: beperkt tot predatie van grondbroedende vogels en op de grond levende dieren, zoals de knoflookpad. De populatie wasbeerhonden is nog klein. Indien de populatie groeit kunnen de risico's voor zeldzame of kwetsbare grondgebonden soorten lokaal toenemen.

Wat zijn de risico's voor de volksgezondheid gezien de toename van het aantal wasbeerhonden?

Gezien de leefwijze van wasbeerhonden, de nog kleine populatie en het geringe aantal aangetroffen ziekteverwekkers is de kans op besmetting in Nederland op dit moment klein, behalve voor specifieke doelgroepen zoals jagers of natuurbeheerders. De gevolgen van een besmetting met *Echinococcus multilocularis* kunnen voor een individu ernstig zijn. De populatie wasbeerhonden kan snel groeien, wat de verspreiding van ziekteverwekkers kan beïnvloeden.

Wat zijn de risico's voor de biodiversiteit gezien de toename van het aantal wasberen?

Een effect wordt verwacht door predatie van wasberen op vogels en vogelkolonies, en op kleine zoogdieren. De populatie wasberen is nog klein. Indien de populatie groeit kunnen lokaal de gevolgen voor zeldzame of kwetsbare soorten toenemen.

Wat zijn de risico's voor de volksgezondheid gezien de toename van het aantal wasberen?

Gezien de nog kleine populatie wasberen en het geringe aantal aangetroffen ziekteverwekkers is de kans op besmetting in Nederland op dit moment klein. In zeldzame gevallen kan een besmetting met *Baylisascaris procyonis* voor een individu ernstige gevolgen hebben. Het aantal wasberen lijkt sterk toe te nemen wat de verspreiding van ziekteverwekkers kan beïnvloeden. De dieren houden zich geregeld op in de nabijheid van mensen, waardoor de risico's in de toekomst kunnen toenemen.

Advies NVWA-BuRO

Op basis van de bevindingen komt BuRO tot het volgende advies:

Aan de Minister van LNV:

- Deel dit advies met de provincies vanwege hun rol bij het uitvoeren van maatregelen in het kader van de Europese exotenverordening 1143/2014.
- Laat specifieke kwetsbare soorten en populaties beschermen tegen de wasbeehond, in het bijzonder grondbroedende vogels en kwetsbare amfibiesoorten, zoals de knoflookpad.

Aan de Minister van VWS:

- Continueer het onderzoek naar de ziekteverwekkers *Echinococcus multilocularis*, *Trichinella* spp. en *Francisella tularensis* in wasbeerhonden en *Baylisascaris procyonis* in wasberen.
- Investeer in gerichte risicocommunicatie over deze genoemde ziekteverwekkers in beide soorten, in het bijzonder naar specifieke risicogroepen en regio's in Nederland.

Aan beide Ministers:

- Onderzoek de mogelijkheid van een rijksbreed, provincie-overstijgend gecoördineerd en planmatig faunabeheer voor wasbeer en wasbeehond,

Bureau Risicobeoordeling & onderzoek

Datum

12 december 2019

Onze referentie

TRCVWA/2019/7367

teneinde de populaties van beide soorten zo klein mogelijk te houden. Betrek hierbij ook de situatie in de buurlanden (grensstreek Duitsland en België).

Hoogachtend,

*Prof. dr. Antoon Opperhuizen
Directeur bureau Risicobeoordeling & onderzoek*

Bureau Risicobeoordeling & onderzoek

Datum

12 december 2019

Onze referentie

TRCVWA/2019/7367

Onderbouwing

Bureau Risicobeoordeling & onderzoek

Opzet en doel van de drie genoemde onderzoeken

Datum

12 december 2019

Onze referentie

TRCVWA/2019/7367

1. Onderzoek ziekteverwekkers in wasbeer en wasbeerhond (Maas et al., 2018)
Doel van dit onderzoek is om meer inzicht te krijgen in het voorkomen van de ziekteverwekkers *Echinococcus multilocularis* (de vossenlintworm), *Trichinella* spp. (een parasitaire spoelworm) en *Francisella tularensis* (de bacterie die de ziekte tularemie kan veroorzaken) in wasbeerhonden en *Baylisascaris procyonis* (een parasitaire spoelworm) in wasberen in Nederland. Deze ziekteverwekkers kunnen ook de mens infecteren, de zogenaamde zoönotische aandoeningen. De pathogenen zijn geprioriteerd op basis van eerder onderzoek.

Voor het onderzoek naar ziekteverwekkers heeft het RIVM in 2016 en 2017 twaalf kadavers van wasbeerhonden en vijf van wasberen laten onderzoeken in samenwerking met het Dutch Wildlife Health Centre en Bureau Mulder-natuurlijk. Daarnaast zijn in 2016 en 2017 wasbeerhondenkeutels verzameld door Bureau Mulder-natuurlijk, die zijn onderzocht op *Echinococcus multilocularis*.

2. Onderzoek verspreiding en ecologie wasbeerhond (Mulder et al., 2018)
Doel van dit onderzoek is het vastleggen van de actuele verspreiding van de wasbeerhond in Nederland, het in beeld brengen van de populatiedichtheid, reproductie en dispersie, en een begin maken met de bestudering van het terreingebruik en voedselkeuze en daarmee de mogelijke impact van de wasbeerhond.

De verspreiding en reproductie zijn in beeld gebracht aan de hand van meldingen en waarnemingen die rechtstreeks binnenkwamen bij de onderzoekers of via www.waarneming.nl of www.telmee.nl. Deze zijn vergeleken met historische gegevens uit de literatuur. Voorts zijn dode wasbeerhonden onderzocht, dassenwaarnemers ingeschakeld en gerichte zoekacties uitgevoerd naar latrines en mogelijke burchten, en zijn voerplekken met camera's ingericht.

3. Onderzoek verspreiding wasbeer in grensregio Limburg (Delbroek & Janssen, 2018)

Doel van dit onderzoek is de verspreiding van de wasbeer in beeld te brengen in Limburg ten westen van de rivier de Maas. In het onderzoeksgebied zijn op 178 locaties cameravallen geplaatst met lokvoer. Daarnaast zijn waarnemingen verzameld via de Nationale Database Flora en Fauna en via de Faunabeheereenheden.

Bevindingen van de drie genoemde onderzoeken en uit de literatuur

Ziekteverwekkers in wasbeerhond

- Op basis van eerder onderzoek zijn in 2014 als ziekteverwekkers voor de wasbeerhond geprioriteerd: de spoelworm *Trichinella spiralis*, de vossenlintworm *Echinococcus multilocularis* en de bacterie *Francisella tularensis* (van den End et al., 2014).
- Van de bacterie *Francisella tularensis* speelt in Europa alleen subsp. *F.t. holarctica* een rol als ziekteverwekker voor mens en dier. De belangrijkste bron van menselijke besmettingen is de Europese haas (*Lepus europaeus*). In Nederland is *F.t. holarctica* sporadisch aangetoond bij individuele hazen en bij

een cluster van hazen in Friesland (RIVM, 2019a;2019b). Bij mensen kan de bacterie de ziekte tularemie veroorzaken, waarbij de symptomen variëren van huidzweren tot een levensbedreigende longontsteking. In onderzoek in Brandenburg, Duitsland bleek 6,4% van de wasbeerhonden drager van de bacterie (Maas et al., 2018).

- De spoelworm *Trichinella spiralis* is de bekendste van de 12 *Trichinella* soorten en komt wereldwijd voor in gehouden en wilde dieren. Besmetting kan plaatsvinden door het eten van geïnfecteerde dieren, karkassen of vlees. In Duitsland vormen wilde zwijnen het grootste reservoir voor verschillende *Trichinella* soorten, gevolgd door de wasbeerhond en de vos. In verschillende regionale onderzoeken bleek 5,8% tot 46% van de wasbeerhonden de spoelworm te dragen (Maas et al., 2018). Besmetting kan leiden tot Trichinellose waarbij larven zich via de darmwand door het lichaam verplaatsen, in spieren terecht komen en vervolgens cystes kunnen vormen. De ernst van de aandoening wordt bepaald door het aantal geconsumeerde larven (RIVM, 2019c;2019d).
- De vossenlintworm *Echinococcus multilocularis* heeft als belangrijkste eindgastheer de vos, maar ook andere carnivoren zoals de wasbeerhond kunnen eindgastheer zijn. Eieren kunnen met feces worden uitgescheiden en door tussengastheren zoals knaagdieren worden opgenomen. Bij de mens kan inname leiden tot de ernstige ziekte Echinokokkose multilocularis. Daarbij vormen de larven blaasjes in organen. Door deling ontstaan nieuwe blaaswormpjes, die geleidelijk meer orgaanweefsel vernietigen. In 92 tot 100% van de gevallen is de lever aangetast; uitzaaiing kan optreden naar longen, skelet, ogen en hersenen. De incubatieperiode varieert van maanden tot vele jaren; zonder behandeling overlijdt 63 tot 93% van de patiënten binnen 10 jaar (RIVM, 2019e;2019f).
- In verschillende regionale onderzoeken in Polen, Litouwen en Duitsland bleek 2,7% tot 12% van de wasbeerhonden de lintworm te dragen (Maas et al., 2018).
- In 2013 rapporteerde het RIVM een toename van het voorkomen van *Echinococcus multilocularis* bij vossen in Zuid Limburg (RIVM, 2013;2016). De verspreiding was voornamelijk beperkt tot Oost Groningen en Zuid Limburg.
- In 2014-2015 heeft RIVM negen wasbeerhonden onderzocht. In één wasbeerhond werd *Trichinella spiralis* gevonden, en in één wasbeerhond *Echinococcus multilocularis* (Maas et al., 2016). Naar aanleiding van deze resultaten is het onderzoek in 2016 voortgezet.
- Van de bacterie *Francisella tularensis* speelt in Europa alleen subsp. *F.t. holarctica* een rol als ziekteverwekker voor mens en dier. De belangrijkste bron van menselijke besmettingen is de Europese haas (*Lepus europaeus*). In Nederland is *F.t. holarctica* sporadisch aangetoond bij individuele hazen en bij een cluster van hazen in Friesland (RIVM, 2019a;2019b). Bij mensen kan de bacterie de ziekte tularemie veroorzaken, waarbij de symptomen variëren van huidzweren tot een levensbedreigende longontsteking. In onderzoek in Duitsland bleek 6,4% drager van de bacterie (Maas et al., 2018).
- Bij het voortgezet onderzoek zijn twaalf wasbeerhonden onderzocht: tien vermoedelijke verkeersslachtoffers en twee afschot. Van drie wasbeerhonden zijn feces verzameld. De onderzochte ziekteverwekkers zijn niet aangetroffen; noch in de wasbeerhonden, noch in de feces. De onderzoekers geven in overweging dat de wasbeerhond nog meer ziekteverwekkers bij zich kan dragen (Maas et al., 2018), en dat de komst van nieuwe diersoorten pathogenen kan (her)introduceren of de epidemiologie van aanwezige pathogenen kan

Bureau Risicobeoordeling & onderzoek

Datum

12 december 2019

Onze referentie

TRCVWA/2019/7367

veranderen. Het is niet uitgesloten dat *Echinococcus multilocularis* zich door de vestiging van de wasbeerhond verder en sneller kan verspreiden. Omdat wasbeerhonden de eieren uitscheiden kan het risico op infectie van de mens vanuit de omgeving toenemen. Het risico op besmetting door direct contact zal gezien het gedrag van wasbeerhonden niet groot zijn, behalve voor specifieke risicogroepen zoals jagers of natuurbeheerders. Met een verwijzing naar Franssen (2016) wordt gesteld dat er nog geen signalen zijn dat de aanwezigheid van *Trichinella* spp en de vossenlintworm in Nederland aan het toenemen is (Maas et al., 2018).

- In een eerder advies over de wasbeerhond heeft NVWA Bureau Risicobeoordeling & onderzoeksprogrammering NVWA Bureau Risicobeoordeling & onderzoeksprogrammering (2015) aangegeven dat bij een groeiende populatie wasbeerhonden het risico toeneemt van overdracht van zoönosen naar de varkenshouderij, zeker als de buitengehouden varkenshouderij gaat uitbreiden.

Ziekteverwekkers in wasbeer

- Voor de wasbeer is geen prioritering uitgevoerd zoals voor de wasbeerhond. Onderzoek naar de spoelworm *Baylisascaris procyonis* is relevant omdat deze tot nu toe sporadisch voorkwam in Nederland, maar endemisch is in wasbeerpopulaties in Duitsland waardoor introductie waarschijnlijk wordt (Maas et al., 2018).
- De spoelworm *Baylisascaris procyonis* leeft in wasberen. Infectie van mensen door opname van eieren kan in zeldzame gevallen resulteren in ernstige klachten. Mensen kunnen de eitjes van de spoelworm binnen krijgen door contact met uitwerpselen van wasberen en/of eitjes die zich op de vacht bevinden. Welke klachten zich ontwikkelen hangt waarschijnlijk af van de hoeveelheid eieren die zijn opgenomen. In de Verenigde Staten, waar *Baylisascaris* waarschijnlijk vaker voorkomt, zijn enkele fatale gevallen bekend van jonge kinderen met ernstige schade aan het zenuwstelsel (RIVM, 2018). In regionale onderzoeken in Duitsland bleek het percentage besmette wasberen te variëren van 0 tot 71,4% (Maas et al., 2018).
- Bij twee wasberen die eind 2014 dood werden gevonden in de omgeving van Doetinchem heeft het Dutch Wildlife Health Centre (DWHC) *Baylisascaris procyonis* aangetroffen, wat moleculair is bevestigd door het RIVM (Maas et al., 2018). Naar aanleiding van deze resultaten is het onderzoek in 2016 voortgezet.
- Bij het voortgezet onderzoek zijn vijf wasberen onderzocht; alle verkeerslachtoffers. Bij één wasbeer is *Baylisascaris procyonis* aangetroffen (Maas et al., 2018).
- Ook voor de wasbeer geven de onderzoekers in overweging dat de soort nog meer ziekteverwekkers bij zich kan dragen, en dat de komst van nieuwe diersoorten ziekteverwekkers kan (her)introduceren of de epidemiologie van aanwezige ziekteverwekkers kan veranderen (Maas et al., 2018).

Verspreiding en ecologie wasbeerhond

- De wasbeerhond heeft zijn oorspronkelijk verspreidingsgebied in het verre oosten van Azië. In de eerste helft van de vorige eeuw zijn duizenden wasbeerhonden uitgezet in de voormalige Sovjet-Unie. Vandaar heeft de soort zich verspreid over Europa (Mulder et al., 2018). In Duitsland wordt het aantal dieren geschat op circa 50.000 (Florisson & de Kreij, 2014) en nemen de

aantallen geschoten dieren per jachtseizoen toe, met een piek van circa 35.000 dieren in 2009 (Meijer & Klop, 2014).

- Ongeveer vijftien jaar geleden werden de eerste wasbeerhonden in Nederland waargenomen. In 2010 zijn voor het eerst jongen waargenomen. Het aantal waarnemingen groeit, wat het gevolg kan zijn van het 'waarnemerseffect' door een grotere alertheid en gebruik van fotovalen (Mulder et al., 2018).
- De wasbeerhond leeft in een grote diversiteit aan gebieden, en lijkt een voorkeur te hebben voor waterrijke gebieden, vochtige loofbossen en kleinschalige weidegebieden. Het grootste deel van Nederland lijkt geschikt leefgebied voor de wasbeerhond (Meijer & Klop, 2014; Mulder et al., 2018).
- Modelberekeningen geven aan dat de populatie snel kan groeien. Snelle populatiegroei is waargenomen in Oost-Europese landen zoals Polen (Meijer & Klop, 2014). Vanwege het milde klimaat wordt verwacht dat de groei in Nederland snel kan verlopen (Oerlemans & Koene, 2008).
- Ondanks grote inspanningen zijn er gedurende het onderzoek tot 2017 relatief weinig waarnemingen gedaan van de wasbeerhond. Het beeld van de verspreiding van de wasbeerhond blijkt in 2017 niet wezenlijk te zijn veranderd ten opzichte van eerder onderzoek uit 2010. De verspreiding blijft grotendeels beperkt tot het noordoosten van Nederland, en enkele verspreide waarnemingen op de Veluwe en in Utrecht (Mulder et al., 2018). De voortplanting is in dezelfde periode beperkt gebleven. Er zijn drie zekere worpen in 2012, 2013 en 2015, en één of twee mogelijke worpen in 2016. Aangenomen wordt dat ook op de Veluwe voortplanting plaatsvindt (Mulder et al., 2018).
- Het voedsel is gevarieerd: muizen, vogels, amfibieën, insecten, regenwormen, vis, mais en vruchten. De wasbeerhond wordt geduid als "scharrelaar en opportunistische foerageerder, geen 'jager'" (Mulder et al., 2018).
- Volgens Mulder et al. (2018) is de impact van de wasbeerhond als exoot op de natuur verwaarloosbaar zolang de soort zeldzaam is. In een eerder opgestelde risicoanalyse zijn als ecologische risico's onderkend de mogelijke impact op inheemse amfibieën en grondbroedende vogels, vooral in moerasgebieden, en een mogelijke effect op de bunzing die een enigszins overeenkomende ecologische niche bezet (Mulder, 2011). De Europese risicobeoordeling (European Commission - DG Environment, 2016) stelt dat er weinig onderzoeksgegevens zijn over de effecten, waardoor een oordeel voornamelijk 'expert opinion' is.
- Zonder actief beheer is er geen twijfel dat de wasbeerhond uiteindelijk in grote delen van Nederland zal voorkomen (Meijer & Klop, 2014). De mogelijkheden om wasbeerhonden effectief te bestrijden zijn echter beperkt. Op basis van ervaringen in het buitenland adviseert Mulder twee beheeropties: intensieve beheeropties op lokale schaal waar problemen te verwachten zijn, en preventieve maatregelen om wasbeerhonden te weren, bijvoorbeeld schrikdraad rond kwetsbare poelen (Mulder, 2011). In Scandinavië zijn intensieve bestrijdingscampagnes gestart die verschillende technieken combineren, waaronder de inzet van bejaging en gesteriliseerde dieren (Meijer & Klop, 2014).

Verspreiding en ecologie wasbeer

- De wasbeer is een van oorsprong Noord-Amerikaanse soort die in de vorige eeuw is uitgezet in Duitsland en Rusland. Vandaar heeft de soort zich verspreid over centraal Europa (Lammertsma et al., 2008).

Bureau Risicobeoordeling & onderzoek

Datum

12 december 2019

Onze referentie

TRCVWA/2019/7367

- In 2008 was nog sprake van incidentele waarnemingen in Nederland. Verwacht werd dat – afgezien van uitzettingen en vrijlatingen - het aantal slechts beperkt zou toenemen door de trage areaaluitbreiding in Duitsland (Lammertsma et al., 2008).
- In de periode 2009-2015 is het aantal waarnemingen nauwelijks toegenomen. Waarnemingen kwamen uit nagenoeg alle delen van het land, met uitzondering van Zeeland en de Waddeneilanden. Vlak over de grens, in Duitsland en België, zijn populaties gevormd waarvan kolonisatie in Nederland werd verwacht. Er waren destijds echter nog geen aanwijzingen van populatievorming (van der Grift et al., 2016).
- Sindsdien lijkt het aantal waarnemingen vooral in Limburg sterk toe te nemen (Delbroek & Janssen, 2018). In 2017 werd bij Merkelbeek een wasbeer met vier jongen gefilmd, wat aandacht trok in van de media en werd beschouwd als het eerste bewijs in Nederland van voortplanting en populatievorming (Bekker et al., 2017). Enkele maanden later berichtten de media over een familie wasbeer in de omgeving van Eijsden (Hubers, 2018). Op grond van deze waarnemingen heeft de provincie Limburg aanvullend onderzoek laten verrichten naar het voorkomen van de wasbeer in de grensregio.
- Het Limburgse onderzoek betreft gegevens tot en met oktober 2018, en toont geen hoge dichtheden aan van wasberen in Limburg, buiten enkele hotspots met waarnemingen rond Sittard-Geleen en Maastricht. Wel is er een sterke toename van het aantal waarnemingen van de wasbeer. Dit betekent echter nog niet dat het aantal dieren ook sterk toeneemt. Er kan sprake zijn van een waarnemerseffect door het gebruik van cameravallen of door de media aandacht. In hoeverre er sprake is van influx vanuit de populaties in Duitsland en België dan wel van ontsnapte gehouden dieren is niet duidelijk (Delbroek & Janssen, 2018).
- In Duitsland worden lokaal hoge dichtheden bereikt. Indien de wasbeer zich permanent vestigt in Nederland, is de verwachting dat hoge dichtheden kunnen worden bereikt in parkachtig gebied met waterlopen in of dichtbij geürbaniseerd gebied (Lammertsma et al., 2008).
- De wasbeer is een alleseter die een grote verscheidenheid aan kleine dieren en gewassen eet. Met zijn handen kan hij voedsel pakken uit holtes, nestkasten of onder het wateroppervlak. Het is een opportunist die makkelijk omschakelt naar eenvoudig te verkrijgen voedsel, bijvoorbeeld uit vuilnisbakken (Lammertsma et al., 2008).
- De Europese risicobeoordeling (European Commission - DG Environment, 2011) stelt dat – op basis van voornamelijk Noordamerikaanse gegevens – een effect mag worden verwacht op vogels en vogelkolonies, en op kleine zoogdieren. Er is geen bewijs van een effect op insecten, vissen, amfibieën of reptielen in Noord Amerika of Europa.

Bureau Risicobeoordeling & onderzoek

Datum

12 december 2019

Onze referentie

TRCVWA/2019/7367

Europese Unielijst van invasieve exoten

- Sinds 2017 staat de wasbeerhond op de Europese Unielijst van zorgwekkende invasieve exoten². Omdat er ten tijde van plaatsing al voortplanting in

2 Commission Implementing Regulation (EU) 2017/1263 of 12 July 2017 updating the list of invasive alien species of Union concern established by Implementing Regulation (EU) 2016/1141 pursuant to Regulation (EU) No 1143/2014 of the European Parliament and of the Council. OJ L 182, 13.7.2017, p. 37–39.

Nederland was geconstateerd en daarom gesproken kon worden van een beginnende populatie, werd en wordt de soort beschouwd als een zogenaamde artikel 19-soort. Artikel 19 van de Europese exotenverordening³ stelt dat lidstaten beheersmaatregelen moeten nemen om de gevolgen voor biodiversiteit en ecosysteemdiensten te beperken.

- Sinds 2016 staat de wasbeer op de Europese Unielijst van zorgwekkendesieve uitheemse soorten⁴. Omdat er ten tijde van plaatsing van de wasbeer op de Unielijst nog geen voortplanting in Nederland was geconstateerd en derhalve niet gesproken kon worden van een populatie, werd de soort beschouwd als een zogenaamde artikel 17-soort waarvoor lidstaten uitroeiingsmaatregelen moeten nemen om de populatie permanent en volledig te verwijderen. Indien een soort na eventuele vestiging niet uitroeibaar blijkt, kan een lidstaat op basis van degelijk wetenschappelijk bewijs besluiten over te gaan naar een beheersaanpak zoals bedoeld in artikel 19. Dat moet worden gemeld bij de Europese Commissie.
- Zowel voor de wasbeer als voor de wasbeerhond zijn de verantwoordelijkheden en bevoegdheden tot het treffen van maatregelen die volgen uit de Europese exotenverordening in 2018 overgedragen van het Rijk naar de provincies. Dit is vastgelegd in artikel 3.30a van de Regeling natuurbescherming⁵.

Bureau Risicobeoordeling & onderzoek

Datum

12 december 2019

Onze referentie

TRCVWA/2019/7367

³ Regulation (EU) No 1143/2014 of the European Parliament and of the Council of 22 October 2014 on the prevention and management of the introduction and spread of invasive alien species. OJ L 317, 4.11.2014, p. 35–55.

⁴ Commission Implementing Regulation (EU) 2016/1141 of 13 July 2016 adopting a list of invasive alien species of Union concern pursuant to Regulation (EU) No 1143/2014 of the European Parliament and of the Council. OJ L 189, 14.7.2016, p. 4–8.

⁵ Regeling van de Staatssecretaris van Economische Zaken van 16 oktober 2016, nr. WJZ / 16153443, houdende regels ter uitvoering van de Wet natuurbescherming en het Besluit natuurbescherming (Regeling natuurbescherming)

Literatuur

- Bekker D, Pekel M & Montizaan M, 2017. Voortplanting wasbeer in Nederland een feit [Webpagina, 14 december 2017]. Zoogdierverseniging. Beschikbaar online: <https://www.zoogdierverseniging.nl/voortplanting-wasbeer-nederland-een-feit> [Geraadpleegd: 03-05-2019].
- Delbroek R & Janssen R, 2018. Wasbeer in de grensregio. Monitoring in het oostelijk deel van Nederlands Limburg – situatie tot begin oktober 2018. 2018/03.
- European Commission - DG Environment, 2011. GB non-native organism risk assessment scheme - Procyon lotor - Raccoon. European Commission - DG Environment,. Beschikbaar online: https://circabc.europa.eu/faces/jsp/extension/wai/navigation/container.jsp?FormPrincipal:_idcl=FormPrincipal:_id1&FormPrincipal_SUBMIT=1&id=d45c80f2-6e15-421f-b394-9ff5bc0215ca&javax.faces.ViewState=YJAq0G9OjXv624qMPXe%2FylkaBmEaVhIhAbZpmy%2FCBGDUmA%2FF8BSSiKaTuXpbtzBH4hGWIsoFzKqc22qkFEiApce2h6HBzR6NaXrhcrxfDJDpzhf3B%2Byw3gCLPUOFJuXOm2NWPmfNYWyfMdv%2B1TxHXsGr78w%3D
- European Commission - DG Environment, 2016. EU non-native organism risk assessment scheme - Nyctereutes procyonoides (Gray, 1834). European Commission - DG Environment. Beschikbaar online: https://circabc.europa.eu/faces/jsp/extension/wai/navigation/container.jsp?FormPrincipal:_idcl=FormPrincipal:_id1&FormPrincipal_SUBMIT=1&id=1b45ab3d-63e2-4f78-bb3a-4fb5eff63321&javax.faces.ViewState=YJAq0G9OjXv624qMPXe%2FylkaBmEaVhIhAbZpmy%2FCBGDUmA%2FF8BSSiDWbZSzSnGZ24hGWIsoFzKqc22qkFEiApce2h6HBzR6NaXrhcrxfDJDpzhf3B%2Byw3gCLPUOFJuXOctoxiA8%2BWFMD%2BcmE6SKnJXOXQwc%3D
- Florisson L & de Kreij M, 2014. Management methods used in Europe to control the raccoon dog population (Nyctereutes procyonoides). Van Hall Larenstein in cooperation with Altenburg & Wymenga, Leeuwarden.
- Franssen F, 2016. Trichinella in wildlife and pork production: evaluation of risk-based monitoring. Utrecht University.
- Hubers A, 2018. Hondsbrotale wasberen trekken zich niks aan van fietsers [Webpagina, 3 juli 2018 - 21:50]. 1Limburg. Beschikbaar online: <https://www.1limburg.nl/hondsbrotale-wasberen-trekken-zich-niks-aan-van-fietsers>
- Lammertsma DR, Groot Bruinderink GWTA & Broekhuizen S, 2008. Wasberen (Procyon Lotor L. 1758) in Nederland. Verspreiding, ecologie en mogelijke gevolgen voor Nederland. Alterra, Wageningen. Beschikbaar online: <http://edepot.wur.nl/16887>
- Maas M, Mulder J & van der Giessen JWB, 2018. Zoönotische pathogenen bij de wasbeerhond en wasbeer in Nederland. RIVM, Bilthoven. Beschikbaar online: <https://doi.org/10.21945/RIVM-2017-0200>
- Maas M, van den End S, van Roon A, Mulder J, Franssen F, Dam-Deisz C, Montizaan M & van der Giessen J, 2016. First findings of Trichinella spiralis and DNA of Echinococcus multilocularis in wild raccoon dogs in the Netherlands. International Journal for Parasitology: Parasites and Wildlife, 5 (3), 277-279. Beschikbaar online: <https://doi.org/10.1016/j.ijppaw.2016.09.001>

Bureau Risicobeoordeling & onderzoek

Datum

12 december 2019

Onze referentie

TRCVWA/2019/7367

- Meijer K & Klop E, 2014. Risicoanalyse van de Wasbeerhond in Nederland. Altenburg & Wymenga ecologisch onderzoek bv, in samenwerking met Bureau Mulder - natuurlijk en Dolstra ecologisch advies, Feanwâlden.
- Mulder JL, 2011. The raccoon dog in the Netherlands - a risk assessment. De Bilt.
- Mulder JL, Krijn M & Latour JB, 2018. Ecologisch onderzoek & surveillance Wasbeerhond. A&W-rapport 2389. Altenburg & Wymenga ecologisch onderzoek, Feanwâlden.
- NVWA Bureau Risicobeoordeling & onderzoeksprogrammering, 2015. Advies over de wasbeerhond. Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit, Ministerie van Economische Zaken, Utrecht.
- Oerlemans M & Koene P, 2008. Possible implications of the presence of the raccoon dog (*Nyctereutes procyonoides*) in the Netherlands. *Lutra*, 51 (2), 123-131. Beschikbaar online: [https://www.zoogdierwinkel.nl/sites/default/files/imce/nieuwesite/Winkel/pdf%20download/Lutra%2051\(2\)_Oerlemans%20&%20Koene_2008.pdf](https://www.zoogdierwinkel.nl/sites/default/files/imce/nieuwesite/Winkel/pdf%20download/Lutra%2051(2)_Oerlemans%20&%20Koene_2008.pdf)
- RIVM, 2013. Webpagina nieuwsbericht toename Vossenlintworm [Webpagina, 04-07-2013]. Beschikbaar online: <https://www.rivm.nl/nieuws/toename-vossenlintworm-bij-vossen-in-zuid-limburg> [Geraadpleegd: 31-05-2019].
- RIVM, 2016. Vossenlintworm *Echinococcus multilocularis* - Informatie voor artsen en dierenartsen. Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu, Bilthoven. Beschikbaar online: <https://www.rivm.nl/sites/default/files/2018-11/DEF%20brochure%20vossenlintworm%20prof.pdf>
- RIVM, 2018. Webpagina *Baylisascaris procyonis* [Webpagina]. Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu. Beschikbaar online: <https://www.rivm.nl/baylisascaris-procyonis> [Geraadpleegd: 11-07-2019].
- RIVM, 2019a. Webpagina Tularemie [Webpagina, 26-11-2018]. Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu. Beschikbaar online: <https://www.rivm.nl/tularemie> [Geraadpleegd: 31-12-2019].
- RIVM, 2019b. LCI Richtlijn Tularemie [Webpagina, 08-01-2018]. Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu. Beschikbaar online: <https://lci.rivm.nl/richtlijnen/tularemie> [Geraadpleegd: 31-05-2019].
- RIVM, 2019c. LCI richtlijn Trichinellose [Webpagina, April 2014]. Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu. Beschikbaar online: <https://lci.rivm.nl/richtlijnen/trichinellose> [Geraadpleegd: 2019-04-23].
- RIVM, 2019d. Webpagina Trichinellose [Webpagina]. Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu. Beschikbaar online: <https://www.rivm.nl/trichinellose> [Geraadpleegd: 2019-05-31].
- RIVM, 2019e. Webpagina Vossenlintworm [Webpagina, 12-12-2018]. Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu. Beschikbaar online: <https://www.rivm.nl/echinokokkose/echinococcus-multilocularis> [Geraadpleegd: 31-05-2019].
- RIVM, 2019f. LCI Richtlijn Echinokokkose [Webpagina, Maart 2019]. Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu. Beschikbaar online: <https://lci.rivm.nl/richtlijnen/echinokokkose> [Geraadpleegd: 31-05-2019].
- van den End S, Maas M & van der Giessen J, 2014. Het volksgezondheidsrisico van de wasbeerhond in Nederland. Een literatuurstudie. Z&O Rapportage 68/2014. RIVM.
- van der Grift EA, Lammertsma DR, Jansman HAH & Wegman RMA, 2016. Onderzoek naar het voorkomen van de wasbeer in Nederland. Wageningen Environmental Research, Wageningen. Beschikbaar online: <https://doi.org/10.18174/396697>

Bureau Risicobeoordeling & onderzoek

Datum

12 december 2019

Onze referentie

TRCVWA/2019/7367

Partij voor de Dieren

Statenfractie Drenthe

Aan de voorzitter van de Provinciale Staten van Drenthe

CvdK J. Klijsma

Postbus 122

9400 AC Assen

15 januari 2024

Betreft: Schriftelijke vragen ex art 41 Reglement van Orde met betrekking tot doden van wasberen en wasbeerhonden

Geachte voorzitter,

Per 1 januari 2024 heeft het college jagers de opdracht gegeven om wasberen en wasbeerhonden te doden, waarbij in alle WBE's in Drenthe het hele jaar in de nacht mag worden gejaagd.

Hiermee wijkt het college af van het tot dan gevoerde gedoogbeleid en het is in strijd met het vastgestelde beleid van de provincie, dat de gevangen dieren naar een opvang worden gebracht.

Wij maken ons ook zorgen over de negatieve effecten op de natuur doordat het nu jaarrond in de nacht in alle WBE's mogelijk is te jagen.

De Partij voor de Dieren Drenthe heeft hierover de volgende vragen aan het college.

1. Is de populatie wasberen en wasbeerhonden in Drenthe aan het toenemen? Zo ja, kan GS ons de waarnemingen en locaties van de afgelopen vijf jaar verstrekken?
2. Zijn er de afgelopen 10 jaar in Drenthe onderzoeken geweest naar impact op de biodiversiteit en de risico's op verspreiding van ziektes door wasbeerhonden? Zo ja, kunt u ons deze onderzoeken sturen?
3. Blijkt uit deze onderzoeken dat de impact en risico's toenemen? Zo nee, wat waren dan de (zwaarwegende) argumenten voor GS om af te stappen van het gedoogbeleid? Graag toelichting.

4. Is bij GS bekend bij welke opvangcentra wasberen en wasbeerhonden terecht kunnen? Zo ja, welke opvangcentra zijn dat? Heeft de provincie contact gezocht met deze opvangcentra?

5. Kan GS nadere informatie verstrekken over hoe vaak er meldingen zijn geweest van schade door wasberen? Zo nee, waarom niet?

6. Hoe heeft GS vastgesteld dat het jagen in de nacht op wasberen en wasbeerhonden (met kunstlicht) geen negatieve effecten heeft voor andere (beschermde) diersoorten? Graag toelichting.

7. In veel landen in Midden- en Noord-Europa is ervaring met het beheer van de wasbeerhond. Hoewel er jaarlijks hoge aantallen wasbeerhonden geschoten worden, is het nergens gelukt om de aantallen wasbeerhonden naar beneden te krijgen door afschot alleen (Stier 2006, Kauhala 2004).

Is GS het met de Partij voor de Dieren eens dat het uitroeien van wasbeerhonden - los van de wenselijkheid en ethische kant ervan - eigenlijk onmogelijk is?

Zo nee, op welke wetenschappelijke onderzoeken baseert GS het idee dat het wél effectief en doelmatig is om wasbeerhonden te doden met als doel de populatie te laten dalen?

Alvast bedankt voor uw antwoorden.

Renate Zuiker